

Т. В. ХУТЬКО

Тетяна Владиславівна Хутько, здобувач Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Актуальність обраної для дослідження проблеми обумовлена необхідністю вдосконалення судово-правової системи в умовах побудови демократичної, правової держави України. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку судових органів нашої держави в попередні історичні періоди, в тому числі у різних її регіонах, допомагає визначити закономірності, тенденції, елементи спадковості у їх розвитку, а також оцінити та використовувати накопичений історичний досвід з метою реформування сучасної судової системи. У зв'язку з цим метою даної статті є вивчення питання створення судових органів в Таврійській губернії в першій половині ХІХ ст. та виявлення особливостей даного процесу.

Звертаючись до наукових досліджень з даної теми, слід виділити праці таких науковців, як А. С. Пуховської, К. І. Ревіна, З. З. Хайрединової, С. Ф. Пивоварова¹. Особливої уваги заслуговує дослідження В. Н. Пашені, в якому автор розглянув процеси еволюції судових органів у Криму в період з кінця ХVІІІ до ХХ століть². Тим не менш питанню становлення судової системи в Таврійській губернії у даний період приділено недостатньо уваги, дана проблема не була предметом спеціального дослідження, а тому має перспективу для наукового вивчення.

Створення судових органів влади в Таврійській губернії здійснювалося згідно з указом імператора Олександра І від 8 жовтня 1802 р., в якому одночасно також передбачалося відновлення губернії у тих її межах, у яких існувала Таврійська область з 1784 до 1796 рр. з поділом на сім повітів: Сімферопольський, Перекопський, Євпаторійський, Феодосійський, Мелітопольський, Тмутараканського (нова назва Фанагорійський) із зарахуванням до нього земель війська Чорноморського³. Слід зазначити, що указом імператора Олександра І від 9 вересня 1801 р. в усіх губерніях Російської імперії судова система в цілому була відновлена за Установою для управління губерніями Всеросійської імперії, затвердженою імператрицею Катериною ІІ від 7 листопада 1775 року⁴. В наказі не передбачалося створення верхнього земського суду, обласного магістрату, верхньої і нижньої розправ, ліквідованих у 1796 р. імператором Павлом І як зайвих⁵.

Судами першої інстанції в губернії були повітові суди і міські магістрати. Вищою судовою установою в губернії була палата цивільного та кримінального суду, що знаходилася в губернському місті Сімферополі⁶.

В основі створення судових органів в Таврійській губернії в першій половині ХІХ ст. залишався принцип становості. Так, міські магістрати розглядали справи «обывателей купеческого и мещанского сословий»⁷. справи дворянського стану розглядалися в повітових судах. Із скасуванням нижніх розправ у склад членів повітових судів були включені два засідателі від поселенців, які були присутніми в суді тільки у справах, «их сословия касавшимся»⁸.

Згідно з указом 8 жовтня 1802 р. «все гражданское начальство» Таврійської губернії поділялося на дві частини: Таврійське губернське правління і Таврійський цивільний та кримінальний суд⁹. На відміну від інших губерній Російської імперії, Таврійський цивільний та кримінальний суд не був розділений на два департаменти і становить єдине «присутствие» на чолі з головою у складі двох радників і двох асесорів.

Створюючи в 1802–1803 рр. судові установи першої інстанції в губернії, царський уряд не розглядав як першооснову територіальний устрій і тому не передбачав їх створення в кожному повіті. Так, Сімферопольський, Євпаторійський, Перекопський та Феодосійський повіти не отримали окремих судів першої інстанції. Усі боргові, спірні, позові, опікунські, слідчі та кримінальні з арештантами справи надходили на розгляд у Таврійський цивільний та кримінальний суд без попереднього їх розслідування в повітовому суді. У Тмутараканському повіті також не передбачалося створення повітового суду, оскільки військо Чорноморських козаків за дарованими їм грамотами існувало на особливих умовах. Згідно зі змістом указу від 25 лютого 1802 р. воно мало при собі особливий Військовий уряд, що підпорядковувався Таврійському губернському урядові¹⁰. Тільки для Дніпровського та Мелітопольського повітів через їх віддаленість від губернського міста Сімферополя передбачалося створення повітових судів. В указі ми знаходимо пояснення такої організації судової системи в Таврійській губернії. Уряд виходив з того, щоб «при первом населении сей губернии не затруднить иностранцов развлечением дел их по разным Присутственным местам, и дабы соединить все их в одном Губернском правительстве и в Гражданском и Уголовном Суде»¹¹. З указу випливає, що судова система будувалася з урахуванням переселення іноземних колоністів у губернію. Документальні джерела свідчать про те, що у Криму іноземна колонізація торкнулася Сімферопольського та Феодосійського повітів. У першому в 1802–1810 рр. було створено чотири нових поселення: три німецьких та одне болгарське. У Феодосійському повіті у ці ж роки було засновано шість поселень: чотири німецьких

і два болгарських. У той самий час чисельність місцевого населення становила за даними перепису на 1795 р. – 156 400 особи, а на 1816 р. – 212 600 осіб. При цьому іноземні колоністи у 1816 р. становили від загальної кількості населення: 0,8 % греків, 0,7 % німців, 0,4 % болгар¹². Отже, наявність іноземних колоністів впливала на організацію загальних судів в губернії, хоча їх кількість не була суттєвою щодо місцевого населення.

30 червня 1803 р. «во исполнении имянного его Императорского Величества указа данного Правительствующему Сенату от 8 октября 1802 г. в присутствии господ губернаторов Николаевского военного генерал-лейтенанта, управляющего гражданской частью в губерниях Екатеринославской, Херсонской и Таврической Сергея Андреевича Беклешова и Таврического гражданского тайного советника Григория Петровича Милорадовича» у місті Сімферополі відбулося урочисте відкриття Таврійського цивільного та кримінального суду¹³. Першим головою Таврійського цивільного та кримінального суду був призначений дворянин Павло Никифорович Шарой; на посаді радників працювали барон Микола Левендаль «з іноземців» та Олександр Михайлович Арцибашев «з пруської нації»; на посаді асесорів – два титулярних радники з руських дворян – Єлисей Іванович Левицький та Григорій Макарович Худобашев¹⁴.

Указом Таврійського губернського уряду від 14 липня 1803 р. відкриття повітових судів було покладено на радника Таврійського цивільного та кримінального суду надвірного радника А. М. Арцибашева. Так, у присутності А. М. Арцибашева 20 липня 1803 р. відбулося урочисте відкриття в місті Альошки Дніпровського повітового суду, а 27 липня 1803 р. в місті Оріхово – Мелітопольського повітового суду. Дніпровський повітовий суд очолив повітовий суддя титулярний радник Антон Лісовський, засідателями були підпоручик Степан Сологубов і колезький реєстратор Іван Григорович. На посаду повітового судді Мелітопольського повітового суду був призначений титулярний радник Нестюков, засідателями суду були прапорщик Малечин і відставний штабс-капітан Добровольський¹⁵.

У повітових містах Сімферополі, Севастополі, Євпаторії, Феодосії, Перекопі, Керчі для розгляду цивільних та кримінальних справ купецтва і міщанства діяли міські магістрати, при яких створювалися сирітські й словесні суди¹⁶.

Указом від 9 вересня 1801 р. був також відновлений совісний суд у Російській імперії, ліквідований імператором Павлом I¹⁷. Проте в указі від 8 жовтня 1802 р., який детально регламентував створення судових і адміністративних органів влади та управління у знов заснованій Таврійській губернії, про совісний суд не було жодних вказівок. Тим не менш, у приблизних штатах Таврійської губернії, складених в Урядовому Сенаті і наданих для ознайомлення Херсонському військовому губернаторові в січні 1803 р., передбачалося створення й совісного суду¹⁸. Слід зазначити, що цей суд був всестановим, оскільки в його склад входили по два засідателі від дворян, купецтва і поселян. Совісний суд виступав як судове місце, де «правосудие, соединенное с благотворительностью, свободнее силу закона с важностью случая соображать может в облегчение судьбы, выпадающих в тяжкое преступление паче по припадкам душевным, нежели по намерениям злым»¹⁹.

Слід зазначити, що відсутність у чотирьох повітах судів першої інстанції призводило до великого накопичення справ у Таврійському цивільному й кримінальному суді. Таке становище в організації судової системи в губернії викликало стурбованість місцевого начальства. У 1811 р. за клопотанням Херсонського військового губернатора Дюка де Рішельє в Державній Раді розглядалося питання про необхідність заснування в Сімферополі і Євпаторії повітових судів з дворянськими опіками, «скільки для облегчения Гражданского и Уголовного Суда, столько и для удобнейшего производства дел, а особливо Уголовных, посредством двух инстанций»²⁰. Так, 28 квітня 1811 р. на підставі положення, затвердженого Державною Радою, був виданий указ про заснування повітових судів у Сімферопольському і Євпаторійському повітах²¹.

Діяльність судових органів Таврійської губернії перебувала під наглядом Таврійського губернського прокурора. У своєму рапорті від 15 жовтня 1817 р. на ім'я міністра юстиції прокурор повідомляв про повільний розгляд справ у Таврійському цивільному й кримінальному суді, додаючи представлені судом відомості про перебіг справ. Так, у 1816 р. до суду надійшло 325 справ, з яких по 243 справах були прийняті рішення, а 82 справи залишилися без розгляду; у 1817 р. до суду надійшло 387 справ, з яких у 288 справах були прийняті рішення, а 99 справ також залишилися без розгляду²². Міністр юстиції зобов'язав розібратися в причинах повільності розгляду справ у цьому суді Таврійського цивільного губернатора. Слід зазначити, що як причину такого стану справ голова суду називав «недостаток людей, сведущих в законоведении и способных к письменным делам», а також на те, що «с 19 января 1811 г. по 26 мая 1817 г. не имеет секретаря по уголовной части»²³. Ретельно вивчивши стан справ у суді, Таврійський цивільний губернатор подав на розгляд міністрові юстиції пропозицію. Він пояснював, що «производство уголовных и гражданских дел возложено на один суд, между тем, как по другим губерниям производство оных отдельно с двойным числом членов и канцелярских чиновников»²⁴. Таврійський цивільний губернатор клопотав про розділення цивільного і кримінального суду на дві палати. Міністром юстиції в серпні 1818 р. було направлено пропозицію Урядовому Сенату з даного питання. Указом від 28 грудня 1818 р. «для приведения Таврической губернии в лучшее устройство» цивільний та кримінальний суд був розділений на дві палати. Указом також передбачалося створення в кожному повіті повітових судів, крім Тмутараканського, в якому існувала Чорноморська військова канцелярія²⁵.

Для виконання указу від 28 грудня 1818 р. Таврійський цивільний губернатор А. С. Лавинський надав пропозицію в Урядовий Сенат про призначення чиновників у палати кримінального і цивільного суду.

А. С. Лавинський рекомендував до затвердження на посаді голови палати кримінального суду колишнього голову колезького радника І. Тодорова «как чиновника отличного, имеющего по способностям своим полное право на занятие сей должности»²⁶. Головою палати цивільного суду пропонував затвердити на посаді чинного радника в Таврійському губернському уряді з виконавчої експедиції колезького радника М. І. Мейера. А. С. Лавинський характеризував його як «чиновника с долговременным здесь служением и оказанными способностями, соединяющего опытность в делах, которая бы обещала успех в той трудной деятельности по лучшему устройству гражданского судопроизводства в сем крае»²⁷.

Палата кримінального суду розпочала роботу 11 липня 1819 року. Для палати цивільного суду були виділені кімнати, які раніше займав совісний суд. 2 серпня 1819 р. у присутності виконуючого обов'язки Таврійського цивільного губернатора статського радника Н. І. Перовського була відкрита палата цивільного суду²⁸.

Таврійським губернським урядом для відкриття Перекопського і Феодосійського повітових судів були направлені члени цього уряду асесор Максимович і радник Никифоров. З донесення Таврійського губернського уряду в Урядовий Сенат випливає, що в Таврійській губернії 23 серпня і 7 вересня 1819 р. були відкриті відповідно Феодосійський і Перекопський повітові суди²⁹. У Феодосійський повітовий суд повітовим суддею був призначений титулярний радник Безкровний, а в Перекопський – колезький секретар Захаров³⁰.

У процесі роботи з архівними документами ми з'ясували, що місцеве начальство при підборі кадрового складу також враховувало думку місцевої знаті і брало до уваги її пропозиції, щоб найкращим чином організувати роботу судових органів нижчої інстанції в губернії. Так, зокрема, дворяни Феодосійського повіту у кількості 13 осіб клопотали перед Херсонським військовим губернатором графом А. Ф. Ланжероном про призначення повітовим суддею Безкровного, який заслуговував їх довіру і «опытом показал себя, как хорошим поведением, так и знанием дел»³¹.

Згодом, у зв'язку із створенням в 1838 р. Ялтинського повіту, було здійснено деякі зміни в організації Сімферопольського повітового суду. Зокрема, в указі від 13 березня 1838 р. про заснування Ялтинського повіту створення повітового суду не передбачалося. Міністр юстиції Д. І. Блудов через малонаселеність Ялтинського повіту «только до 14 тысяч душ» відхилив клопотання Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора графа М. С. Воронцова про необхідність створення в даному повіті повітового суду і дворянської опіки³². Згідно з указом від 13 березня 1838 р. розгляд судових справ дворян і поселян Ялтинського повіту, надалі до збільшення в ньому населення, було доручено Сімферопольському повітовому суду, який був перейменований у Сімферопольський і Ялтинський окружний суд³³. Вибори окружного судді встановлювалося проводити на загальних підставах дворянству Сімферопольського і Ялтинського повітів, а засідателів обирати від кожного з цих повітів по одному. Справи щодо маєтків малолітніх дворян Ялтинського повіту були доручені Сімферопольській дворянській опіці, перейменованій у Сімферопольську і Ялтинську окружну опіку. Також у цьому указі не передбачалося створення судових органів для купецтва і міщан Ялтинського повіту «до того времени, когда будет признано возможным и нужным», а тому купці і міщани м. Ялти повинні були «иметь суд и расправу в Симферопольском магистрате и дела сирот недворянского происхождения завещать в тамошнем Сиротском Суде»³⁴. Створення єдиного повітового суду для двох повітів призвело до переобтяження його справами, які не розглядалися своєчасно. У процесі роботи з архівними матеріалами нами було виявлено, що у звітах Таврійського цивільного губернатора про стан губернії за 1838 і 1839 рр. відзначалася повільність при розгляді справ у повітових судах. Особливу увагу в звіті було приділено Сімферопольському і Ялтинському окружному суду, в якому, як вказував цивільний губернатор, розглядалися справи, крім жителів Ялтинського і Сімферопольського повітів, ще з шести міст – Сімферополя, Бахчисарая, Севастополя, Карасубазара, Балаклави і Ялти³⁵. Так, за відомістю про розгляд справ у цьому суді випливає, що до 14 червня 1838 р. у розгляді повітового суду була 431 справа. З 11 червня 1838 р. по 1 травня 1840 р. до суду надійшло 192 справи, а всього – 623 справи. Однак тільки за 185 справами були прийняті рішення, а 438 справ залишалися без розгляду. Нерозглянутими у Сімферопольському повіті з 1 травня 1840 р. залишалось 489 справ, крім того, були ще 253 справи, з яких повинні були бути вжиті заходи для виконання «решительного определения»³⁶. Таврійський губернський прокурор подав рапорт міністру юстиції таємного радника Н. М. Лонгінову від 15 травня 1840 р. з пропозицією про заснування в Ялті повітового суду і дворянської опіки, оскільки «без сей необходимой меры и по числу всех старых и новых дел нельзя ожидать успешного действия ни по уголовным, ни по гражданским делам, принимаемая во внимание, что, сверх того, жители Ялтинского уезда подвергаются многим затруднениям по совершению купчих крепостей и всякого рода крепостных актов на установленную сумму, будучи поставлены в необходимость приезжать из-за гор в Симферополь для удовлетворения сей надобности в Гражданскую Палату или с бесчисленными затруднениями и лишними издержками приискывать здесь по каждому случаю поверенного»³⁷. Новоросійський і Бессарабський генерал-губернатор граф М. С. Воронцов також у червні 1840 р. відновив своє клопотання до міністра юстиції про заснування в Ялті повітового суду і дворянської опіки «сколько для облегчения самого Симферопольского Суда, столько и для просителей, затрудняющихся приездом в Симферополь по дальности и неудобству дороги»³⁸. Внаслідок клопотання місцевого начальства був прийнятий указ від 22 жовтня 1841 р. про заснування в м. Ялта повітового суду і дворянської опіки³⁹. Сімферопольський окружний суд знову був перейменований у повітовий суд.

7 січня 1842 р. був виданий указ про розділення Дніпровського і Мелітопольського повітів на три з утворенням нового Бердянського повіту⁴⁰. Місцевому начальству було доручено розглянути та подати про-

позиції про заснування присутствених місць у м. Бердянську разом з проектом штатів, а також, у разі необхідності, внести зміни в штати Дніпровського і Мелітопольського повітів. Указом від 28 квітня 1843 р. були затверджені штати Бердянських повітових присутствених місць⁴¹. Згідно з цим указом, формування штатів Бердянського повітового суду будувалося на загальних підставах⁴². Для купецького і міщанського станів була заснована міська ратуша. Штати повітових присутствених місць Дніпровського і Мелітопольського повітів були залишені без змін.

Необхідно зазначити, що крім загальних судів, створених у Таврійській губернії в першій половині XIX ст., указ від 8 жовтня 1802 р. передбачав збереження в колишньому стані діяльність спеціальних судів, створених у Таврійській області в період правління імператриці Катерини II. Зокрема, вірмено-католицька громада, яка проживала в Карасубазарі, зберігала право на власний судовий орган – Карасубазарський римсько-католицький суд, заснований царською грамотою від 14 листопада 1779 року⁴³. Також магометанське населення Таврійської губернії зберігало право на духовний магометанський суд, заснований за особливим штатом указом Катерини II від 23 січня 1794 року⁴⁴.

Крім того, з розвитком торгових відносин на початку XIX ст. в Таврійській губернії відроджуються портові міста, такі як Феодосія, Євпаторія, Севастополь. Царський уряд в указі від 8 жовтня 1802 р. передбачав для даної губернії «сделать в пользу ее особенные учреждения и дать ей приличные коммерческие выгоды и льготы»⁴⁵. За ініціативою Феодосійського градоначальника С. А. Санковського у Феодосії для якнайшвидшого розгляду спорів і претензій, що виникають між торгуючими у Феодосійському порту купцями, був заснований комерційний суд указом від 27 жовтня 1819 року⁴⁶. Згодом, 19 березня 1841 р., вийшов указ про переведення Феодосійського комерційного суду в Керч, а також затверджено положення про Керченський комерційний суд⁴⁷.

Викладене вище дає підстави зробити висновок, що судова система в Таврійській губернії в першій половині XIX ст. в цілому була відновлена за Установою для управління губерніями Всеросійської імперії, від 7 листопада 1775 року.

Процес створення судових органів у 1802–1803 рр. проходив з урахуванням місцевих особливостей губернії, а саме: спочатку не враховувався територіальний принцип при створенні судів першої інстанції, були наявні іноземні колоністи, вищою судовою установою була єдина палата цивільного і кримінального суду. У процесі роботи з архівними матеріалами було встановлено, що створена система судових установ в Таврійській губернії указом від 8 жовтня 1802 р. потребувала реорганізації. З метою підвищення ефективності роботи судових органів у 1818 р. були засновані палати кримінального і цивільного суду і в кожному повіті створювалися повітові суди. Таким чином, до 1819 р. був завершений процес становлення судової системи в Таврійській губернії, а створення нових повітів не змінило основних принципів її організації.

Необхідно підкреслити, що сформована судова система в Таврійській губернії в першій половині XIX ст. відрізнялася від інших губерній Російської імперії тим, що царський уряд передбачав збереження і діяльність у губернії створених у період правління імператриці Катерини II особливих судових установ, таких як Карасубазарський римсько-католицький і Таврійський магометанський суд. Також як спеціальна судова установа був створений для вирішення спорів купецтва комерційний суд у Феодосії, згодом переведений у Керч. Ця судова система проіснувала в Таврійській губернії без змін аж до реалізації положень реформи 1864 р. про судоустрій.

Перспективи подальшого вивчення проблеми полягають у розгляді конкретної діяльності судових органів у зазначений період.

¹ Пуховская А. С. Возникновение и становление органов судебной власти в Таврической губернии / А. С. Пуховская // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – Т. 23 (26). № 1. 2010. – С. 394–399; Ревин К. И. Возникновение и деятельность Карасубазарского римско-католического суда / К. И. Ревин // Кримський юридичний вісник. – 2010. № 1 (8). Частина 2. – С. 277–286; Ислам в Крыму: Очерки истории функционирования мусульманских институтов / Бойцова Е. В., Ганкевич В. Ю., Муратова Е. С., Хайрединава З. З. – Симферополь: Элиньо, 2009. – 432 с.; Пивоваров С. Ф. Особенности становления специализированного судочинства в Российской империи / С. Ф. Пивоваров // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2006. – Серия: Юридические науки. – Т. 19 (58). – № 3. – С. 243.

² Пашеня В. Н. Судебные органы Крыма в конце XVIII–XX веков: монография / В. Н. Пашеня. – Симферополь: ДИАИПИЯ, 2012. – 320 с.

³ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб., 1830. – 1206 с. – С. 288–289.

⁴ Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России / Н. П. Ерошкин. – М., 1968. – 368 с. – С. 186.

⁵ Ефремова Н. Н. Министерство юстиции российской империи 1802–1917 гг.: Историко-правовое исследование / Н. Н. Ефремова. – М., 1983. – 149 с. – С. 47.

⁶ Там само. – С. 47–48.

⁷ Коротких М. Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 г. в России / М. Г. Коротких. – Воронеж, 1989. – 185 с. – С. 19.

⁸ Вицын А. Краткий очерк управления в России от Петра Великого до издания общего учреждения министерств / А. Вицын. – Казань, 1855. – 297 с. – С. 281.

⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб., 1830. – 1206 с. – С. 289–290.

¹⁰ Там само. – С. 290.

¹¹ Там само.

- ¹² Водарский Я. Е., Елисеєва О. И., Кабузан В. М. Население Крыма в конце XVIII – конце XX веков (Численность, размещение, этнический состав). – М., 2003 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bigalta.com.ua/story/6921>
- ¹³ Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК), Ф. 27, оп. 1, спр. 503. Дело об открытии Таврической губернии по исполнительной экспедиции. 30 июня 1803 г. – 104 арк. – Арк. 3.
- ¹⁴ Руднев С. П. Личный состав первых судов в Таврической губернии // ИТУАК. – Симферополь, 1915. – № 52. – С. 225–234. – С. 226–228.
- ¹⁵ ДААРК. Ф. 27, оп. 1, спр. 503. Дело об открытии Таврической губернии по исполнительной экспедиции. 30 июня 1803 г. – 104 арк. – Арк. 44, 62–63, 74, 86.
- ¹⁶ ДААРК. Ф. 33, оп. 1, спр. 650. О суммах на содержание судебных мест в Таврической губернии. 25.04.1836 – 6.04.1839 гг. – 113 арк. – Арк. 12, 14, 59, 62–65, 69, 71, 73, 75, 91, 93–94, 98.
- ¹⁷ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVI. 1800–1801. – СПб., 1830. – 882 с. – С. 775–778.
- ¹⁸ ДААРК. Ф. 33, оп. 1, спр. 170. О штатах по Херсонской, Таврической и Екатеринославской губерниях. 8. 12. 1804. – 109 арк. – Арк. 69.
- ¹⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб., 1830. – 1206 с. – С. 368.
- ²⁰ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXI. 1810–1811. – СПб., 1830. – 953 с. – С. 625.
- ²¹ Там само. – С. 625–626.
- ²² ДААРК. Ф. 33, оп. 1, спр. 395. По отношению Херсонского военного губернатора о разделении Таврического гражданского и уголовного суда на две палаты: гражданскую и уголовную. 15.10.1817 г. – 19.12.1819 г. – 32 арк. – Арк. 1, 8.
- ²³ Там само. – Арк. 3.
- ²⁴ Там само.
- ²⁵ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXV. 1818. – СПб., 1830. – 673 с. – С. 653–654.
- ²⁶ ДААРК. Ф. 26, оп. 1, спр. 3936. О разделении Таврической палаты гражданского и уголовного суда на две палаты, о учреждении уездных судов и определении в те места разных чиновников. 18.01.1818 г. – 20.10.1819 г. – 98 арк. – Арк. 3.
- ²⁷ Там само. – Арк. 5.
- ²⁸ ДААРК. Ф. 27, оп. 1, спр. 1831. По указам Правительствующего Сената. 17.02.1819 г. – 470 арк. – Арк. 168–169.
- ²⁹ Там само. – Арк. 232, 256, 279.
- ³⁰ Там само. – Арк. 39.
- ³¹ ДААРК. Ф. 26, оп. 1, спр. 3936. О разделении Таврической палаты гражданского и уголовного суда на две палаты, о учреждении уездных судов и определении в те места разных чиновников. 18.01.1818 г. – 20.10.1819 г. – 98 арк. – Арк. 12–15.
- ³² ДААРК. Ф. 33, оп. 1, спр. 763. По обозрению Таврической губернии за 1838 г. 17.06.1839 г. – 27.06.1842 г. – 158 арк. – Арк. 19, 47.
- ³³ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XIII. Отделение первое. 1838 г. – СПб., 1839. – 1072 с. – С. 196–197.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ ДААРК. Ф. 33, оп. 1, спр. 763. По обозрению Таврической губернии за 1838 г. 17.06.1839 г. – 27.06.1842 г. – 158 арк. – Арк. 1–2, 7, 25.
- ³⁶ Там само. – Арк. 14–15.
- ³⁷ Там само. – Арк. 9.
- ³⁸ Там само. – Арк. 19, 46.
- ³⁹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XVI. Отделение первое. 1841 г. – СПб., 1842. – 925 с. – С. 862.
- ⁴⁰ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XVII. Отделение первое. 1842 г. – СПб., 1843. – 916 с. – С. 2.
- ⁴¹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XVIII. Отделение первое. 1843 г. – СПб., 1844. – 844 с. – С. 282–283.
- ⁴² Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XVIII. Отделение второе. 1843 г. – СПб., 1844. – 647 с. – С. 187–189.
- ⁴³ Хутько Т. В. Основные направления деятельности Карасубазарского римско-католического суда / Т. В. Хутько // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2012. – Серия: Юридические науки. – Т. 25 (64). – № 1. – 2012. – С. 332–341.
- ⁴⁴ Ислам в Крыму: Очерки истории функционирования мусульманских институтов / Бойцова Е. В., Ганкевич В. Ю., Муратова Е. С., Хайрединова З. З. – Симферополь: Элиньо, 2009. – 432 с. – С. 122–123.
- ⁴⁵ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб., 1830. – 1206 с. – С. 288.
- ⁴⁶ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXVI. 1819. – СПб., 1830. – 734 с. – С. 363.
- ⁴⁷ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XVI. Отделение первое. 1841 г. – СПб., 1842. – 925 с. – С. 196–198.

Резюме

Хутько Т. В. Становлення судової системи в Таврійській губернії в першій половині XIX століття.

У статті на основі архівних та інших документальних джерел, які раніше не вивчалися, розглянуто процес створення судових органів влади в Таврійській губернії з моменту її заснування у 1803 р. і до реформи 1864 року. Становлення органів судової влади проходило в цілому згідно із законодавством Російської імперії. Автором з урахуванням місцевих особливостей губернії виявлено характерні риси в процесі створення як судів нижчої інстанції (повітових судів), так і вищої (палат кримінального і цивільного суду). Зроблено висновки про те, що судова система Таврійської губернії даного періоду відрізнялася від інших губерній Російської імперії створенням та діяльністю в ній спеціальних судових установ.

Ключові слова: Таврійська губернія, судова система, судовий орган, комерційний суд, спеціальний суд.

Резюме

Хутько Т. В. Становление судебной системы в Таврической губернии в первой половине XIX века.

В статье на основе ранее не изученных архивных и других документальных источников рассмотрен процесс создания судебных органов власти в Таврической губернии с момента ее учреждения в 1803 г. и до реформы 1864 г. Становление органов судебной власти проходило в целом в соответствии законодательству Российской империи. Автором с учетом местных особенностей губернии выявлены отличительные черты в процессе создания, как судов низшей инстанции (уездных судов), так и высшей (палат уголовного и гражданского суда). Сделаны выводы о том, что судебная система Таврической губернии данного периода отличалась от других губерний Российской империи созданием и деятельностью в ней специальных судебных учреждений.

Ключевые слова: Таврическая губерния, судебная система, судебный орган, коммерческий суд, специальный суд.

Summary

Khutko T. The formation of the judicial system in Taurida in the first half of the XIX century.

In the article on the basis of not yet studied archival and other documentary sources the process of creation of the judicial authorities in the Taurida since its establishment in 1803 and till the reform of 1864 is investigated. The formation of the judicial bodies in a whole was made in accordance with the legislation of the Russian Empire. The distinctive features of the process of creation of the lower courts (County courts), as far as the highest courts (chamber of the criminal and civil courts) considering the local peculiarities of the province are revealed by the author. Conclusions are made about the fact that the judicial system of the Taurida during this period differed from the other provinces of the Russian Empire, the creation and activities in its special judicial institutions.

Key words: Taurida, the judicial system, judicial authority, the commercial court, the special court.

Отримано 3.04.2013